

Weidevogels: wat moeten we er mee?

Op dit moment is er veel aandacht voor weidevogels, en dat is terecht. Want het gaat niet goed met ze. De aantallen, zoals die met het Nationale Weidevogelmeetnet worden gevolgd, laten recent een versnelde achteruitgang zien. Dit ondanks de vele inspanningen die in het verleden en ook nu nog worden gedaan om de negatieve ontwikkelingen een halt toe te roepen.

Van tellingen naar betrouwbare indexen

Al eerder is aandacht besteed aan het feit dat tellers een natuurlijke neiging hebben om gebieden te inventariseren met een groot aanbod aan (interessante) soorten en bij voorkeur ook nog eens grote aantallen (de 'betere gebieden'). Er mag worden verwacht dat de aantalsontwikkelingen in dergelijke gebieden niet synchroon lopen aan die in de minder goede gebieden. Een oplossing voor de oververtegenwoordiging van de betere weidevogelgebieden werd mede gezocht in samenwerking met de professionele meetnetten die door veel provincies zijn opgezet. Maar wat bleek, ook professionals zijn mensen en in een aantal gevallen bleken de professionele meetnetten nog sterker op de presentie van bepaalde soorten en aantallen te hebben geselecteerd dan 'onze' vrijwilligers. Dankzij de nieuwe Broedvogelatlas is het nu gelukkig mogelijk om binnen Nederland de gebieden aan te merken met relatief hoge en lage dichtheden aan weidevogels. Naast een verschil in aantalsontwikkeling tussen goede en slechte gebieden, zijn er ook nog regionale trendverschillen mogelijk. Een combinatie van regio's met dichtheidsklassen levert voor elke soort binnen het Weidevogelmeetnet een aantal deelgebieden op ('strata') waarbinnen de aantalsontwikkeling niet gelijk hoeft te zijn aan die in de andere strata. De Broedvogelatlas biedt vervolgens opnieuw

uitkomst. Daarmee is het mogelijk om voor elk stratum apart het aandeel te bepalen van de populatie dat zich daarbinnen bevindt. Hoe groter het aandeel binnen een stratum is, des te zwaarder moet dat stratum meewegen in de bepaling van de landelijke trend. Dankzij de intensieve samenwerking met het CBS, in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring, is het mogelijk geworden om deze kwaliteitsverbetering in de indexberekeningen door te voeren.

Hoe staat het ervoor?

In de periode 1990-2002 hebben we de beschikking over 1040 proefvlakken die ten minste enige jaren geteld en daarmee geschikt voor indexberekeningen zijn (figuur 1). Voor negen soorten is het mogelijk de indexen op de hiervoor geschetste wijze te berekenen. In 2001 kon er, door een uitbraak van mond- en klauwzeer, in veel proefvlakken niet of alleen op aangepaste wijze worden geteld. Omdat het probleem zich niet in elke regio in gelijke mate voordeed, is vergelijking met andere jaren niet goed mogelijk. Vandaar dat 2001 in zijn geheel niet is betrokken in de indexberekeningen. Op landelijk niveau vertonen Grutto, Kievit, Veldleeuwerik, Graspieper, Slobbeend en Scholekster in de onderzoeksperiode een significante afname. Kuifeend en Tureluur zijn significant toegenomen, terwijl de Gele

Tabel 1. Trends (procentuele jaarlijkse verandering) van negen weidevogelsoorten in agrarisch gebied in 1990-2002. Daarnaast is de populatie na 10 jaar gegeven (als percentage van de populatie in het eerste jaar).

Soort	trend	% na 10 jaar
Slobbeend	-2	82
Kuifeend	+2	122
Scholekster	-7	48
Kievit	-1	90
Grutto	-4	66
Tureluur	+1	110
Veldleeuwerik	-6	54
Graspieper	-2	82
Gele kwikstaart	0	100

Kwikstaart stabiel bleef (tabel 1). De sterkste vermindering deed zich voor bij de Scholekster (afname met 52% binnen tien jaar), op korte afstand gevolgd door Veldleeuwerik (-46%) en Grutto (-34%). De aantallen kunnen overigens sterk fluctueren onder invloed van bijvoorbeeld weersomstandigheden (strengere winters, koud en/of nat voorjaar). Bij relatief korte tijdreeksen wordt de berekende trend door dergelijke fluctuaties beïnvloed. Zo vertoonde de Gele Kwikstaart bij de vorige indexberekeningen (periode 1990-2000) een significante toename, hoewel de indexen toen al aangaven dat dit vooral het gevolg was van gunstige ontwikkelingen in 1993-97. In 2002 waren de aantallen opvallend lager dan in 2000. Hierdoor is de lange-termijntrend omgeboogen van toename in stabilisatie.

Verschillen tussen regio's

Om een beter inzicht te krijgen in regionale verschillen is per soort de regionale trend vergeleken met de landelijke, en daarbij omgezet in een relatief getal (= landelijke trend/regionale trend). Het resultaat is te vinden in tabel 2. Daarbij moet worden bedacht dat een 'toename' voor de meeste soorten betekent dat de achteruitgang in de betreffende regio minder sterk is dan landelijk, terwijl een 'afname' een nog grotere achteruitgang betekent. De regio's die het naar verhouding het beste doen, zijn het Hollandse Laagveen-gebied en de Zeekleigebieden in Zeeland en Zuid-Holland: 7 van de 9 soorten doen het hier beter dan het landelijk gemiddelde. Daarna volgen de Hoge Zandgronden en het Rivierengebied (5 van 9 soorten doen het beter dan landelijk). De regio's in het noorden van het land (het Laagveen-gebied van Friesland en Overijssel en Zeeklei-gebieden in Friesland, Groningen en Noord-Holland) komen als relatief ongunstig naar voren (slechts 4 resp. 3 soorten doen het beter). Als een van de mogelijke oorzaken hiervoor kan intensiever agrarisch grondgebruik worden genoemd. Zo worden graslanden in Noord-Nederland gemiddeld 2,2 keer per seizoen gemaaid, tegen gemiddeld 1,6 keer in West-Nederland.

Evaluatie beheersovereenkomsten

In 2001 ontstond commotie over de uitkomsten van een onderzoek door de Wageningen Universiteit (WUR), dat de effectiviteit van agrarisch natuurbeheer aan de kaak stelde. Dit vormde aanleiding voor SOVON, WUR en Alterra (met financiële ondersteuning van Vogelbescherming Nederland en het Milieuen Natuurplanbureau) om dit, met behulp

van gegevens uit het Weidevogelmeetnet, voor meer gebieden te onderzoeken. Aan de dataset die voor de analyse is gebruikt zijn hoge eisen gesteld voor wat betreft de selectie van 'gepaarde' plots: er zijn (groepen van) percelen gekozen met beheersovereenkomst en zonder beheersovereenkomst (de 'controleplots'), die verder onderling sterk vergelijkbaar zijn ten aanzien van weidevogeldichtheden, grootte en landschappelijke kenmerken (bodem, grondwaterstand, aanwezigheid van of ligging ten opzichte van wegen, begroeiing, bebouwing enz.). Uiteindelijk bleven, afhankelijk van de soort, 24-28 sets over. De effecten van het beheer (in de praktijk: uitgestelde maai- en beweidingsdatum) op de dichtheid van vier soorten weidevogels werd geanalyseerd met een regressiemodel dat rekening houdt met verschillen in dichtheden tussen proefvlakken onderling en met effecten van het jaar van de telling. De strenge selectiecriteria hebben als nadeel dat de te vergelijken percelen vrij dicht bij elkaar liggen (gemiddeld 185 m). Al dan niet corrigeren voor eventuele uitstralingseffecten (van beheer- naar controleplots) bleek echter niet tot andere conclusies te leiden.

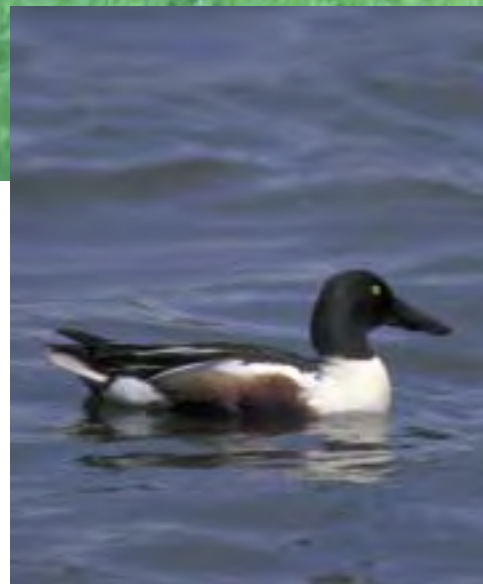
Hoe doen de weidevogels het op beheerspercelen?

De analyse toonde voor geen van de vier soorten aan dat beheersovereenkomsten positief uitwerken op de aantallen. De Scholekster-dichtheden vertoonden geen enkel verschil tussen gebieden met en zonder beheersovereenkomst (figuur 2). Bij Grutto en Kievit waren ze weliswaar het hoogst in gebieden met een beheersovereenkomst, maar dit verschil bestond al voordat de overeenkomst werd afgesloten. Agrarisch natuurbeheer vindt dus vooral plaats op plekken met veel weidevogels, hetgeen in theorie natuurlijk het meest effectief is. Na het afsluiten van de overeenkomst nam de Grutto in de beheersgebieden echter niet toe ten opzichte van de controleterreinen, terwijl Kievit en Tureluur zelfs relatief afnamen nadat het boerenbeheer was gestart.

Is (agrarisch) natuurbeheer zinvol?

De aantalsontwikkeling van weidevogels is voor de meeste soorten bijzonder negatief. Beheersovereenkomsten blijken niet te hebben geleid tot een vermindering van de afname, sterker nog, het lijkt soms te leiden tot verdere achteruitgang. Dit wekt enige verbazing, omdat in eerder onderzoek wél is aangetoond dat bepaalde beheersvormen als uitgestelde maaidatum een positief effect hebben op de overleving van gruttkuikens,

Foto: Kees Koffijberg

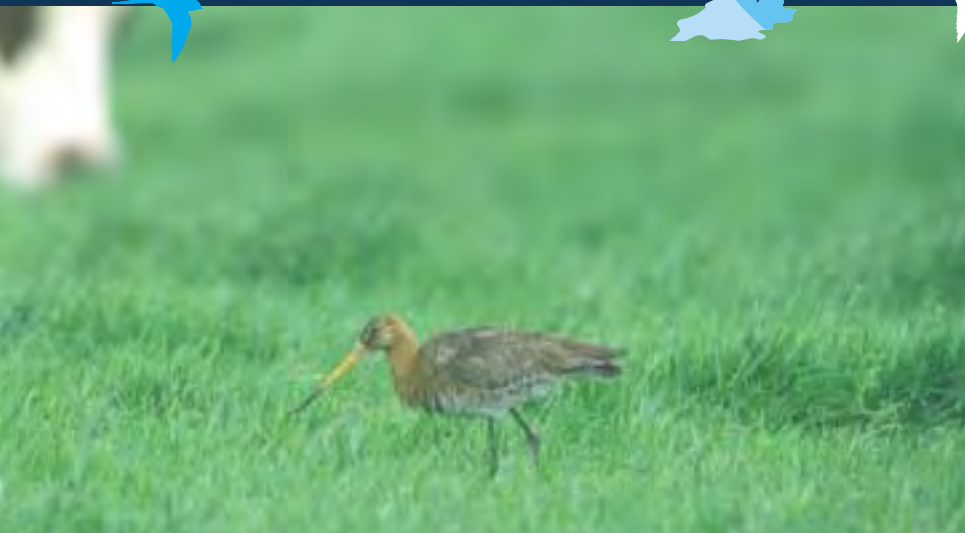

Tabel 2. Relatieve aantalsverandering in verschillende regio's (ten opzichte van de landelijke trend) van negen weidevogelsoorten in agrarisch gebied in 1990-2002. Er is sprake van een relatieve toe- (+) of afname (-) als de trend meer dan 10% afwijkt van de landelijke trend over een periode van 10 jaar. Bij kleinere afwijkingen is de regionale trend gelijk aan de landelijke trend (0).

Afkortingen verwijzen naar de verschillende regio's: HZG=Hoge Zandgronden; LVH=Laagveen-Holland; LVN=Laagveen-Noord; RIV=Rivierengebied; ZKN=Zeeklei-Noord; ZKZ=Zeeklei-Zuid.

	HZG	LVH	LVN	RIV	ZKN	ZKZ
Slobeend	-	+	-	+	-	+
Kuifeend	+	+	+	-	-	+
Scholekster	+	+	-	+	-	+
Kievit	0	0	-	+	+	+
Grutto	-	+	-	+	+	+
Tureluur	-	+	-	+	0	+
Veldleeuwerik	+	+	+	-	-	+
Graspieper	+	+	+	-	0	-
Gele Kwikstaart	+	-	+	-	+	-
Totaal						
trend positiever dan landelijk	5	7	4	5	3	7
trend gelijk aan landelijk	1	1	0	0	2	0
trend negatiever dan landelijk	3	1	5	4	4	2

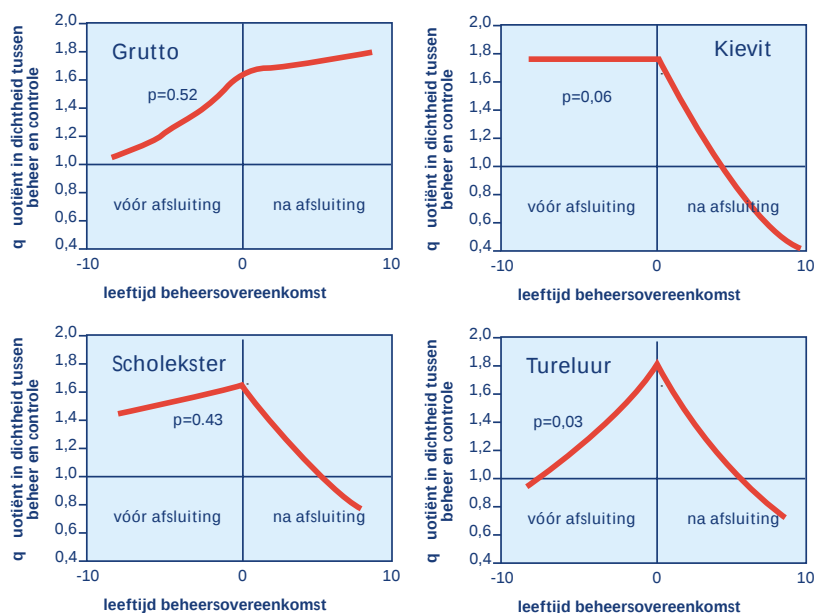
Foto: Hans Hut

Figuur 1. Proefvlakken van het weidevogelmeetnet.

Meer lezen:
 Willems F., Breeuwer A., Foppen R.,
 Theunissen W., Schekkerman H.,
 Goedhart P. Kleijn D. & Berendse F.
 2004. Evaluatie Agrarisch
 Natuurbeheer: effecten op
 weidevogeldichtheden.
 SOVON-onderzoeksrapport 2004/02.
 Dit rapport is te down-loaden via
www.sovon.nl, alwaar ook de wei-
 devogel-indexen te vinden zijn.

en dat bescherming van nesten resulteert in een verhoogd uitkomstsucces. De oorzaak moet dan ook vooral worden gezocht in het feit dat de huidige beheersmaatregelen voor bijv. de Grutto in principe positief zijn maar niet ver genoeg gaan, terwijl ze voor andere soorten averechts werken. Dit pleit voor veel meer variatie in het gevoerde beheer. Het huidige agrarisch gebruik van 75% van het Nederlandse landoppervlak leidt door de intensivering tot verdere landschappelijke vervlakking, zowel in grasland- als akkerbouwgebieden. Het wordt steeds duidelijker dat alleen een planmatige inrichting van het boerenland waarbij het accent wordt gelegd op verscheidenheid aan habitattypen (per gebied en regio), de kern moet gaan vormen van het toekomstige natuurbeheer in het agrarisch gebied. De vraag is of een dergelijk beheer mogelijk is zonder de huidige agrarische bedrijfsvoering rigoureus aan te pakken. Nu wordt veelal op perceelsniveau getracht mozaïeken te creëren, omdat dat nog is in te passen in de agrarische praktijk, terwijl ook binnen de percelen zelf variatie noodzakelijk is. In het verleden zorgden relatief hoge waterstanden ervoor dat vanzelf droge en natte plekken in een perceel ontstonden, met bijbehorende afwisseling in graslengte en voedselaanbod. Pas als de (bij de nagestreefde beheerstrategie behorende) bedrijfsvoering via overeenkomsten voor boeren financieel mogelijk wordt gemaakt, zal er sprake kunnen zijn van effectief agrarisch natuurbeheer.

Wolf Teunissen

Figuur 2. Verhouding van weidevogel-dichtheden tussen plots met en zonder beheer in relatie tot het aantal jaren vóór en ná ingang van de beheersovereenkomst. Een verhouding groter dan 1 geeft aan dat de gemiddelde dichtheid in de beheerspercelen groter is dan die in de controlepercelen. Een stijgende lijn wil zeggen dat de dichtheden in de beheerspercelen een positievere trend laten zien dan die in de controlepercelen. De p-waarde geeft aan in hoeverre de knik in de lijn na ingang van de overeenkomst significant is ($p < 0,05$).